

VLASNICI ROVOVA

Sead Seljubac

Vlasnici rovova je sintagma koja je preuzeta iz 4. ajeta sure El-Burudž (85. sura u Mushafu). Prije nego što se pozabavimo načinima na koji komentatori Kur'ana nude podatke o tome ko su oni bili, nakratko se osvrnimo na sadržaj navedene sure.

To je prva sura u 15. skupini 4. vrste sura nazvanih imenom *El-mufessal*. Uz ovu suru, u toj skupini su i sure: Et-Tarik, El-A'la i El-Gašije. Mekanska je i ima 22 ajeta.¹

Sura El-Burudž sadrži poruku upućenu svim svjetovima uopće, a ako hoćemo njen sadržaj vezati i za konkretnu kategoriju, onda su to mu'mini koje ona učvršćuje u njihovom vjerovanju.

Autor opsežnog tefsira, kod nas prevedenog na bosanski jezik, a naslovljenog sa *U okrilju Kur'ana*, Sejjid Kutb, za ovu suru veli: "Ova kratka sura izlaže činjenice vjerovanja, osnove vjerničkog poimanja, izlaže velika pitanja oko kojih se šire snažna i dalekosežna svjetla, iza značenja i direktnih činjenica, o čemu govori tekst ove sure, tako da gotovo svako aje, a ponekad i svaka riječ u ajetu, otvara prozor na svijet razasutih činjenica».

Direktna tema o kojoj govori ova sura jest slučaj *ashabu-l-uhdud* (onih koji su rovove iskopali) i to je

1 O načinu na koji se sure dijele na četiri kategorije i metodologiji tumačenja njihovih sadržaja, te otkrivanju međusobnih veza među grupama sura, može se mnogo naučiti iz tefsira Seida Havve, nazvanog *El-Esas fi et-tefsir*. Konkretno o ovoj suri vidi navedeni tefsir, Kairo, 1985., t. 11., str. 6.448.-6.464.

tema u kojoj se govori o tome da su grupa vjernika, koji su bili ranije primili islam – a smatra se da su to bili kršćani koji su vjerovali u jednoga Boga – na kušnju stajali njihovi neprijatelji, silnici, okrutnici, zlotvori, koji su htjeli da ovi vjernici napuste svoje vjerovanje i odustanu od svoje vjere. Međutim, ovi vjernici su to odbili štiteći svoje vjerovanje, pa su nasilnici iskopali rovove u zemlji, naložili u njima vatru i spalili grupu ovih vjernika, koji su pomrli spaljeni, nadomak grupe koja se okupila, a koja je tada vladala, da bi vidjela stradanje ove vjerničke grupe, ovaj grozni čin, zatim da bi se silnici zabavljali scenom spaljivanja vjernika: *A svetili su im se samo zato što su u Allaha, Silnoga i Hvale dostojnoga, vjerovali /8/.*²

Sura El-Burudž se može podijeliti u dva odlomka. Prvi bi obuhvatao ajete od 1. do kraja 11., a drugi od 12. do kraja sure. Evo kako izgleda tako podijeljen sadržaj sure:

I. odlomak:

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

1. *Tako mi neba sazviježđima okićenog*
2. *i Dana već određenog,*
3. *i prisutnih, i onoga što će biti prisutno –*
4. *prokleti neka su oni koji su rovove iskopali,*
5. *i vatrom i gorivom ih napunili,*
6. *kad su oko nje sjedili*
7. *i bili svjedoci onoga što su vjernicima radili!*

2 Vidi: Sejjid Kutb, *U okrilju Kur'ana* (prevela grupa autora), Sarajevo, 2000., t. 30., str. 135.

8. *A svetili su im se samo zato što su u Allaha, Silnoga i Hvale dostojnoga, vjerovali,*
9. *Čija je vlast i na nebesima i na Zemlji – a Allah je svemu Svjedok.*
10. *One koji vjernike i vjernice budu na muke stavljali, pa se ne budu pokajali – čeka patnja u Džehennemu i isto takvo prženje u ognju,*
11. *a one koji budu vjerovali i dobra djela činili, čekaju bašče džehennetske kroz koje će rijeke teći, a to će veliki uspjeh biti.*

II. odlomak:

12. *Odmazda Gospodara tvoga će, zaista, užasna biti!*
13. *On iz ničega stvara, i ponovo će to učiniti;*
14. *I On prašta, i pun je ljubavi,*
15. *Gospodar svemira, Uzvišeni,*
16. *On radi šta je Njemu volja.*
17. *Da li je doprla do tebe vijest o vojskama,*
18. *o faraonu i Semudu?*
19. *Ali, ovi koji neće da vjeruju stalno poriču –*
20. *a Allahu oni neće moći umaći:*
21. *a ovo je Kur'an Veličanstveni,*
22. *na Ploči pomno čuvanoj.*

Vidimo da se u 1. odlomku sadržaj veže za proklinjanje onih koji su vjernike kažnjavali vatrom naloženom u iskopanim rovovima, da bi i nastavak tog odlomka sadržavao uopćeni govor o posljedicama nevjerovanja onima koji ne vjeruju i posljedicama vjerovanja onima koji vjeruju.

Drugi odlomak prijeti Allahovom odmazdom nevjernicima, a to istovremeno predstavlja smiraj i ohrabrenje vjernicima. Sa podsjećanja na porazni i pogubni kraj ranijih poricatelja Istine, poput vlasnika rovova, faraona i njegove vojske ili, pak, nevjernika iz naroda Semud, sura prelazi na nevjernike Mekke, prenoseći na njih opomenu strašnim krajem koji ih čeka ukoliko se ne odreknu svog prkosa Bogu i ne prihvate Kur'an Veličanstveni, objavljen njima sa Ploče pomno čuvane.

Ako pogledamo različite tefsire sa namjerom da otkrijemo ko su vlasnici rovova, zlikovci koji su vatrom ljude istjerali iz njihove vjere, otkrit ćemo

da se prokletstvo koje ajet upućuje veže za različite ljude, kod mufessira koji odgovor traže u povijesti pa konkretizuju počinioc (tahsis), a za svakog zlikovca koji tako postupa, kod onih koji sadržaj ajeta razumijevaju uopćeno (ta'mim).

Veliki broj mufessira primjenjuje povijesni pristup. Među njima je, svakako, Ibn Kesir, potom mufessir novijeg vremena, spomenuti Seid Havva, a nalazimo ga i kod sufijskog mufessira Ismaila Hakkija. Oni navode dužu predaju o dječaku i čarobnjaku, o vladaru silniku, o strašnoj silnikovoj odmazdi vjernicima koji nisu htjeli napustiti svoju vjeru. U tom kontekstu se spominje da su rovovi kopani na tri mjesta: u Iraku, Šamu i Jemenu. Različiti podaci su o tome ko su sve silnici na tim područjima. Neki prevodioci Kur'ana na naše jezike preuzimaju te različitosti i na njih ukazuju. Kod Ljubibratića nalazimo podatak da se "u arabljanskoj povjesnici priča o nekom kralju, Jevrejinu po porijeklu, koji je bacao kršćane u rov pun vatre u namjeri da ih natjera da se odreknu svoje vjere".³ Čaušević i Pandža ukazuju da se radi o nasilju "koje je je nekad činio Zunuvas (Zu Nuvas), jemenski vladar, prema kršćanima, ili se pokazuje ono nasilje koje je činio Buhtu-Nasr (Nabukodonosor), jer je on spržio na vatri Abdanegoa, Mešaha i Šadraha (Danijal, III.:19., 21.)".⁴

Sufijski komentator Ismail Hakkij navodi predaju da Resulullah, s.a.v.s., kazuje:

"Nekad davno, prije vas, živio je vladar koji je imao svoga čarobnjaka. Kad je čarobnjak ostario, rekao je vladaru: 'Ja sam ostario i smrt mi se približila, pa mi daj jednog dječaka da ga poučim čarolijama'. Tako mu je vladar dao dječaka da ga pouči čarolijama. Na putu između vladara i čarobnjaka je živio neki monah. Dječak je, jednom prilikom, prolazeći pokraj monaha, navratio kod njega, pa mu se svidjelo kako govori. Kad bi došao čarobnjaku, on bi ga udarao i pitao gdje se zadržao. Kad bi se vratio svojim, ukućani bi ga udarali i pitali gdje se zadržao. Dječak se na to požalio monahu, pa mu je ovaj rekao: 'Kad te bude htio udariti čarobnjak, reci da si se zadržao kod kuće, a kad te budu htjeli udariti u kući, reci da si se zadržao kod čarobnjaka!' Jednoga dana

3 Vidi: Mićo Ljubibratić, *Koran* (reprint izdanja iz 1895.), Sarajevo, 1990., str. 457.

4 Vidi: Dž. Čaušević/M. Pandža, *Kur'an Časni*, Kairo, 1993., str. 808.

je dječak naišao na ogromnu, i strašnu životinju, koja se isprijecila pred svijet tako da ne mogu prolaziti, pa je pomislio: 'Danas ću vidjeti je li Allahu draži monah ili čarobnjak'. Uzeo je kamen i rekao: 'Bože, ako ti je draži monah od čarobnjaka, usmrti ovu životinju i nek ljudi prolaze!' Bacio je kamen, pogodio životinju i ubio je, pa je svijet počeo prolaziti. Kasnije je o svemu ovome ispričao monahu, pa mu je monah rekao: 'E moj sine, ti si bolji od mene i bit ćeš stavljen u iskušenje. Ako budeš stavljen na iskušenje, nemoj nikome govoriti o meni!'

Dječak je liječio slijepce, gubavce i druge bolesnike i iscjeljivao ih.

Vladar je imao bliskog prijatelja, sagovornika, koji je oslijepio. Čuvši o dječaku, on mu je došao s bogatim darovima i rekao: 'Izliječi me; tvoje je sve što ovdje vidiš!' Dječak je rekao: 'Ja ne liječim nikoga, nego Uzvišeni Allah. Ako u Njega vjeruješ, ja ću Allaha zamoliti da te izliječi. Taj je povjerovao, pa je dječak zamolio Allaha i izliječio ga. Zatim je taj otišao vladaru i ponovo sjeo u njegovo društvo, kao i ranije, pa ga je vladar upitao: 'Hej ti, ko ti je vratio vid?' On je odgovorio: 'Moj Gospodar!' Na to je vladar rekao: 'Jesam li ja taj?' Onaj je odgovorio: 'Ne, nego Allah, moj i tvoj Gospodar'. Vladar je zatim upitao: 'Zar ti imaš drugoga Gospodara osim mene?' 'Imam. Moj i tvoj gospodar je Allah', rekao je. Zatim ga je mučio sve dok mu nije kazao za dječaka, a onda je naredio da mu dovedu dječaka. Kad je doveden, upitao ga je: 'Sine, kako svojim čarolijama liječiš slijepce i gubavce i sve ove bolesnike?' 'Ja ne liječim nikoga, nego Allah, dž.š.', odgovorio je. 'Jesam li ja taj?', upitao je. 'Ne', odgovorio je. 'Zar ti imaš drugoga Gospodara mimo mene?', upitao je. Dječak je odgovorio: 'Moj i tvoj Gospodar je Allah'.

Onda je i njega mučio sve dok mu nije kazao za monaha. Doveden je i monah, pa mu je rekao: 'Poreci svoju vjeru!' Kad je monah odbio to učiniti, vladar mu je pilom razrezao glavu na dva dijela i oni su pali na zemlju. Zatim je slijepcu rekao da porekne svoju vjeru, pa kad je i on to odbio, uzeo je pilu, pa i njemu razrezao glavu na dva dijela, pa su pali na zemlju. Onda je dječaku rekao da porekne svoju vjeru, pa kad je i on odbio to učiniti, poslao ga je sa grupom svojih ljudi na tu i tu planinu i rekao: 'Kad se popnete navrh, ako porekne vjeru, poštedite ga, a ako odbije to učiniti, onda ga gurnite.'

Kad su ga odveli i s njim se popeli navrh planine, on je zamolio: 'Bože, spasi me od njih kako Ti hoćeš!' Brdo se zatreslo i svi su se survali.

Dječak je, raspitujući se, došao do vladara, koji ga je, kad je ušao, upitao: 'Šta je sa tvojim društvom?' On je odgovorio: 'Uzvišeni Allah me od njih spasio'. Onda je s njim na lađi poslao drugu grupu i rekao im: 'Kad se otisnete na pučinu, ako porekne svoju vjeru, poštedite ga, a ako ne, bacite ga u more!' Kad su se otisnuli na more, dječak je zamolio: 'Bože, spasi me od njih kako Ti hoćeš!', pa su se svi utopili.

Dječak se opet vratio i kad je ušao vladaru, vladar ga je upitao: 'Šta je sa tvojim društvom?' Odgovorio je: 'Uzvišeni Allah me od njih spasio'. Zatim je rekao vladaru: 'Ti me ne možeš ubiti dok ne uradiš šta ti ja budem naredio. Ako uradiš šta ti ja naredim, ubit ćeš me; a ako ne, nećeš me moći ubiti!' 'A šta to trebam uraditi?', upitao je vladar. Dječak je rekao: 'Skupi sav narod na jednom mjestu, zatim me razapni na stablo, a onda uzmi strijelu iz mog tobolca i reci: 'U ime Allaha, Gospodara ovoga dječaka!' Ako to uradiš, ubit ćeš me'. Tako je i uradio. Uzeo je strijelu, stavio je u luk, nategao i rekao: 'U ime Allaha, Gospodara ovoga dječaka', a zatim je odapeo. Strijela je dječaka pogodila pravo u sljepočnicu. Dječak je stavio ruku na mjesto gdje ga je pogodila strijela i umro.

Tada je svijet povikao: 'Mi vjerujemo u Gospodara ovoga dječaka!' Vladaru su tada rekli: 'Tako nam Allaha, zadesilo te baš ono čega si se bojavao, sav je svijet povjerovao!'

Onda je vladar naredio da se iskopaju jame i u njima nalože vatre i rekao: 'Ko se odrekne svoje vjere, pustite ga, a ko odbije da to učini, gurnite ga u vatru!'

Svijet se gurao i utrkivao. Izgledalo je da se jedna žena sa djetetom, koje je dojila, opire da padne u vatru, pa joj je dijete reklo: 'Majko strpi se! Ti si na Istini!'⁵

Ismail Hakki podsjeća da je ovo jedno od nekoliko novorođenčadi koja su progovorila još u bešiki, a da se ovaj događaj vezuje za vrijeme od devedeset godina prije Alejhisselamovoga rođenja. Osim ovoga, on iznosi zanimljiv podatak da su "izvršeni iskopi nekih ruševina u doba Omer b.

5 Vidi: Ismail Hakki, *Ruh el-Bejan*, Bejrut, 1985., t.10. str. 387.-388.

Hattaba i da je pronađen dječak kojega je ubio onaj kralj, a prst mu je još bio na sljepočnici, onako kako ga je stavio kad je ubijen.”

Hakki navodi da se “u nekim tefsirima spominje kako su pronašli Abdullaha b. es-Samira (onoga što ga je Zu Nuvas pogubio, zajedno sa njegovim sljedbenicima koje je kaznio vatrom u rovu), a prst mu još na sljepočnici. Kad bi prst sklonili, krv bi potekla, a kad bi ga vratili na mjesto, prestala bi. U ruci je držao pečat na kome je pisalo: ‘Moj Gospodar je Allah!’ Pisali su o tome Omeru b. Hattabu, a on im je odgovorio da ga ponovo zakopaju. U nekim tefsirima se kaže da je Omer, r.a., naredio: “To je dječak zbog kojeg su iskopani rovovi. Ostavite ga u stanju u kom ste ga zatekli. U takvom stanju će ga i Allah, dž.š., proživjeti na Sudnjem danu!”

Predaju o dječaku nalazimo i kod Ibn Kesira.⁶ Nakon što je iznese, napominje:

“Hadis u ovoj verziji prenosi Muslim na kraju svoga *Sahiha*, preko Hudbe b. Halida, a ovaj preko Hammada b. Selema, itd. Sa istim lancem prenosilaca, u nešto kraćoj verziji, prenosi ga i En-Nesai. Imam Ebu Isa et-Tirmizi za ovaj hadis kaže da je dobar.

Kaže se da je vladar bio Zu Nuvas, a zemlja Nedžran, čiji su stanovnici primili kršćanstvo. Zu Nuvas je, kao i jedan broj Jemenaca, bio primio judaizam. Kad su ovi primili kršćanstvo, kaznio ih je vatrom upaljenom u iskopanim jamama. Tako je u samo jednom danu ubijeno 20.000 ljudi, od kojih se spasio samo jedan čovjek, po imenu Devs Zu Sa’leban, koji je pobjegao na konju. Za njim su poslali potjeru, ali ga nisu uspjeli uhvatiti. Spomenuti se sklonio kod bizantskog cara, koji je zatražio pomoć od abesinskoga vladara. Abesinski vladar je, sa Devsom, poslao vojsku sastavljenu od abesinskih kršćana koja je Jemen spasila od jevreja. Abesinska vlast u Jemenu je trajala oko 70 godina, nakon čega ju je svrgnuo i, uz pomoć perzijskoga vladara u Jemenu, na vlast došao Sejf b. Zu Jezin el-Himjeri.⁷

6 Vidi: Muhammed Nesib er-Rifa’i (uređivač), *Muhtesar tefsir Ibn Kesir* (prevela grupa autora), Sarajevo, 2002., str. 1.487.-1.488.

7 Uređivač skraćene verzije Ibn Kesirovoga tefsira, na ovo dodaje: „Mi mislimo da se ovdje radi o Sejfu b. Zu Jezenu el-Himjeriju nakon povratka Ebrehe, Abesinca i njegovog pokušaja rušenja Božije kuće

Napomenuli smo da se razumijevanju ajeta o prokletstvu koje se povezuje sa vlasnikom rovova može pristupiti i na način uopćavanja. Takav pristup nalazimo kod Muhammeda el-Gazalija. On u kraćim verzijama spominje i povijesne podatke koje je slušao o tome, ali poentu daje na činjenicu da u povijesti čovječanstva ima mnogo onih koji svjedoče Istinu, a da nepravda silnika nema granica. Navodi: “Poznavao sam neke šehide i, čini mi se, kao da su bili stvoreni da budu šehidi. Oni preziru zabludu i one koji propagiraju zabludu. Njima je normalno dati život za Istinu. Čuo sa jednog od njih kako prije smrti govori: ‘Žrtvovanje života na putu Istine je u suštini opstanak!’ Prije otprilike pola stoljeća su me posjetili neki mladići prije nego što će otići na bojno polje u Palestinu. Otišli su i nisu se vratili. Svi su govorili o njihovoj hrabrosti. (...) Koliko li je samo pojedinaca i grupa umrlo na Allahovom putu, koji su time stekli sreću i spas na Ahiretu! Uzvišeni Allah prijete silnicima Mekke ne bi li napustili svoja zlodjela: *One koji vjernike i vjernice budu na muke stavljali pa se ne budu pokajali – čeka patnja u Džehennemu i isto takvo prženje u ognju...* A kazna će biti iste vrste od koje je i djelo...”⁸

Ovaj princip uopćavanja značenja kad je riječ o predmetnom ajetu nalazimo izražen kod Muhammeda Asada. Zato je on 4.-5. ajet preveo sa: *Oni /samo/ uništavaju sebe, oni koji bi rado iskopali rov, vatreni, što žestoko žeže /za sve vjernike/.* Pri pojašnjenju značenja je strogo racionalan. On tvrdi: “Da bi objasnili ovaj parabolični odlomak, mufessiri ga tumače – sasvim nepotrebno – u prošlom vremenu i pedlažu vrlo kontradiktorne legende s namjerom da *identificiraju* te zločince u historijskim uvjetima.

(Kabe), kad je njegova vojska razbijena i sva nastradala od ptica ebabil. I Ebreha je podlegao jer su ga pogodile ptice ebabil. Nakon njega je na vlast došao njegov sin Jeksum, a poslije njega sin mu Mesruk. Kad je Sejf b. Zu Jezin el-Himejri otišao kod Kisre i zatražio pomoć protiv Abesinije, Kisra je sa njim poslao vojsku, koja se uz njeg borila protiv Abesinaca, nakon čega je Allah dao da oni povrate vlast nad svojom zemljom, kojom su vladali njihovi preci. Nakon toga su sa svih strana došle delegacije arapskih plemena da mu čestitaju”.

8 Vidi: Muhammed el-Gazali, *Tematski tefsir kur’anskih sura* (preveli: Dž. Latić i Z. Mujkanović), Sarajevo, 2003., str. 708.-709.

Rezultat je mješavina priča koje se kreću od Ibrahimovih iskustava s idolopokloničkim savremenici (usp., 21.:68.-70.) do biblijske legende o Nabukodonosorovome pokušaju da spali tri pobožna Izareličana u užarenoj peći (*Knjiga o Danijalu*, III., 19. i dalje) ili do progona kršćana u 6. stoljeću iz Nedžrana, što je učinio jemenski kralj Zu Nuvas (koji je po vjeri bio jevrej), ili potpuno apokrifne priče o zoroastrijanskom kralju koji je nasmrtno spaljivao svoje podanike koji su odbijali prihvatiti njegovu odluku da je brak između brata i sestre *dozvolio Bog*; i tako dalje. Nijednu od ovih legendi, naravno, ne treba razmatrati ozbiljno u ovom kontekstu. Ustvari, sama anonimnost zločinaca na koje se poziva u tom kur'anskom odlomku pokazuje da ovdje imamo *parabolu*, a ne aluziju na *historijske* ili čak *legendarne događaje*. *Mučitelji* su ljudi koji, nemajući nikakve vjere, mrze da vide vjeru kod drugih (v. ajet 8., dolje); *vatreni rov* je metafora za progone kojima oni prvi podvrgavaju vjernike: fenomen koji nije ograničen na neko posebno vrijeme ili neki poseban narod, već se, u mnogim oblicima i u različitim stepenima intenziteta, vraća kroz čitavu zabilježenu historiju⁹.

Ovakav pristup će od Asada preuzeti, a doslovno i dio komentara, prevodilac Kur'ana Mustafa Mlivo,¹⁰ a nalazimo ga i u *Prijevodu Kur'ana sa tefsirrom i komentarom na bosanskom jeziku*.¹¹

Na kraju ovog kratkog osvrtu na prijevode i komentar početnih ajeta sure El-Burudž, a posebno 4. ajeta, koji se vezuje za vlasnike rovova, želimo istaći da nam nije cilj preferirati nijedan od ova dva navedena pristupa razumijevanju i tumačenju navedenih ajeta. Željeli smo na jednom mjestu iznijeti neka različita viđenja istoga sadržaja *samo jedne kapljice iz mora bez obala*, iz Allahove Knjige, čiji je smisao složen u nebrojeno mnogo slojeva. Međutim, nećemo propustiti da istaknemo:

9 Vidi: Muhammed Asad, *Poruka Kur'ana* (preveo Hilmo Ćerimović), Sarajevo, 2004., str. 965.

10 Vidi: Mustafa Mlivo, *Kur'an (prijevod Kur'ana, komentar, Index)*, Bugono, 2004., str. 622.

11 Vidi: *Prijevod Kur'ana sa tefsirrom i komentarom na bosanskom jeziku* (prevao Ramo Atajić), München, 2001., str. 2.602.

1. Uzvišeni se zaklinje *neбом sazviježđima okićenim, i Danom već određenim, i prisutnim, i onim što će biti prisutno* da su silnici Mekke, zbog svojih postupaka prema Alejhisselamu i mu'minima, prokleti onako kako su prokleti vlasnici rovova;
2. Sura El-Burudž je objavljena da bi učvrstila mu'mine u njihovome vjerovanju i da bi im pojačala izdržljivost pri uznemiravanjima kojima ih izlažu silnici, onda i sada;
3. Sura spominje uznemiravanja i nevolje koje su trpjeli drugi mu'mini, koji su živjeli davno, a zbog svog imana, i kako su ustrajali, a sve da bi se ovi ugledali u one i otrpjeli provokacije koje doživljavaju od vlastitoga naroda;
4. Sura nudi i podatak da su silnici ovoga vremena, kao i silnici onog vremena, prokleti i zaslužuju da se o njima govori na isti način kao i o onima davno.

Zahvala na smjernicama pripada Uzvišenom, On najbolje zna šta je ispravno, a salavat i selam Njegovome miljeniku i poslaniku Muhammedu, s.a.v.s.

Summary

THE OWNERS OF THE TRENCHES

Sead Seljubac

Mufassir use different methodology in their approach to understand and interpret verses of the Qur'an. Sometimes they use concretization (*tahsis*) and sometimes they use generalization (*ta'mim*). Both of these approaches are being used in interpreting the fourth and the main verse of the Chapter "Al-Burug", the verse which lends itself to various methods. So, some *Tafseer* experts are looking to identify "the owners of the trenches" using historical facts, while others reject every use of concretization and linking the content of the verses to any particular time or place. They, instead, link it to each and every tyrant who can't accept other and different religions and people. Both approaches are certainly interesting, and they enrich us with their results.

موجز

أصحاب الأخدود

سعاد سليوباتس

يتبع المفسرون – في فهمهم للآيات القرآنية وتفسيرهم لها – مناهج مختلفة. فأحياناً يستخدمون التخصيص وأحياناً أخرى يعتمدون التعميم. وهذا ما نلاحظه عندهم في تفسير الآية الرابعة (والأساسية) من سورة البروج، والتي تقدم إمكانية التعامل المختلف. إذ إن بعض كبار المفسرين يبحثون عن تعريف "أصحاب الأخدود" في المعلومات التاريخية، بينما يرفض البعض الآخر كل شكل من أشكال التحديد، ويربطون مضمون الآية بأي زمان أو مكان، أي بأي ظالم لا يقبل دين الغير.

وعلى كل حال فإن كل أسلوب من هذين الأسلوبين له مكانته، ويقدم لنا بنتائج إثراء خاصاً.

الكلمات الرئيسية

أصحاب الأخدود؛ الطفل والساحر؛ الظالمون؛ المؤمنون؛ الظلم؛ الانتقام.